

ФОРМУВАННЯ ЕКОЕТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглянуто теоретико-методичні аспекти формування екоетичної позиції майбутнього вчителя в процесі професійно-педагогічної підготовки.

Ключові слова: екологічна етика, позиція особистості, майбутній учитель.

В статье рассмотрены теоретико-методические аспекты формирования экоэтической позиции будущего учителя в процессе профессионально-педагогической подготовки.

Ключевые слова: экологическая этика, позиция личности, будущий учитель.

In the article the theoretical and methodical aspects of forming of ecoethics position of future teacher are examined in the process of professionally-pedagogical preparation.

Key words: ecological ethics, position of personality, future teacher.

Постановка проблеми. Складні процеси в соціально-екологічній сфері сучасного суспільства зумовлюють нові вимоги до системи освіти і професіоналізму вчителів, основні зусилля яких спрямовуються на розвиток особистості учня, формування нового покоління, здатного до збалансованої взаємодії людини з природним середовищем, збереження біологічного різноманіття екосистем і примноження природних ресурсів, переходу суспільства до сталого розвитку (закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Концепція сталого розвитку України, Концепція екологічної освіти України тощо) [1].

Вирішення цих завдань вимагає цілеспрямованого формування екоетичної позиції майбутнього вчителя.

Аналіз актуальних досліджень. Детальне вивчення психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що проблема формування екоетичної позиції майбутнього вчителя вивчається за такими основними напрямками: розробка питань особистісної позиції людини (Б. Ананьєв, В. Барцалкіна, Л. Божович, В. Войтко, О. Кононко, А. Мудрик, В. М'ясищев, Р. Пасичник, А. Петровський, С. Рубінш-

тейн, Д. Фельдштейн, І. Хобта, М. Ярошевський); дослідження окремих аспектів професійної позиції вчителя: як показник самореалізації вчителя (С. Архипова, Н. Кузьміна, Г. Коваленко, Л. Рибалко); як спосіб реалізації базових цінностей особистості вчителя (І. Ісаєв, В. Слободчиков, А. Григор'єва); як провідний компонент освіченості особистості вчителя (О. Коршунов, О. Лебедев, В. Монтанов); як джерело активності особистості вчителя (О. Міщенко, В. Сластьонін, Є. Шиянов); як важливе джерело активізації позиції учня (Г. Абрамова, Л. Кондрашова, І. Луценко, О. Темченко, С. Щербина).

Важливе значення для проблеми, яка досліджується, мають наукові праці, де висвітлюються такі питання, як: методолого-теоретичне обґрунтування екологічної освіти та виховання особистості (Ю. Бойчук, О. Захлебний, І. Зверев, В. Кузнецова, Г. Пустовіт, С. Совгіра, І. Суравегіна, А. Степанюк, С. Шмалей); формування екологічної культури майбутнього вчителя (В. Крисаченко, Н. Лисенко, Л. Лук'янова, Г. Пономарьова, О. Плахотнік, Г. Тарасенко, З. Тюмасєва, Г. Філіпчук); екологічної свідомості (О. Білоус, С. Дерябо, М. Кисельов, В. Скребець, М. Хроленко, М. Швед, В. Ясвін) та ціннісного ставлення людини до природи (Т. Баранова, Н. Борисенко, В. Іванов, Т. Іванова, Б. Крутько, В. Маршицька, Н. Мещєрякова).

Водночас проблема формування екоетичної позиції майбутнього вчителя у процесі фахової підготовки спеціально не вивчалася у психолого-педагогічних дослідженнях. Це зумовлює необхідність вирішення ряду існуючих суперечностей щодо досліджуваної проблеми, зокрема, між: об'єктивною потребою сучасного суспільства в активній екоетичній позиції особистості й відсутністю освітніх стратегій її формування; положеннями гуманістичної педагогіки й недостатньою визначеністю екоетичних механізмів їх реалізації; значним потенціалом навчальних дисциплін для формування екоетичної позиції майбутнього вчителя й недостатнім його використанням; необхідністю формування екоетичної позиції майбутнього вчителя й відсутністю науково-методичного забезпечення цього процесу.

Мета статті – обґрунтувати сутність екоетичної позиції майбутнього вчителя та теоретико-методичні підходи до її формування в умовах професійно-педагогічної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Гуманістична орієнтація сучасного педагогічного процесу спрямує цілям створення сприятливих умов для самовизначення і самореалізації особистості, зокрема, у сфері взаємодії з природою. У зв'язку з цим необхідним є визначення

сутності такої базової категорії, як «позиція», її видів, структури, взаємозв'язків, ролі в підвищенні професіоналізму вчителя згідно із завданнями нашого дослідження щодо формування екоетичної позиції майбутнього вчителя.

У словниках термін «позиція» (від лат. *Positio* – розміщую, ставлю) трактується як думка щодо того чи іншого питання, що визначає характер дій, поведінки [3, с. 531].

У філософії та соціології термін «позиція людини» використовують у зв'язку з виявами рольових позицій особистості в її соціальних відносинах. Особистісну позицію психологи В. Войтко, А. Петровський, М. Ярошевський розглядають як стійку, усвідомлену систему ставлень людини до суспільства, діяльності, навколишнього світу, інших людей, до самої себе, яка зумовлена системою соціальних цінностей; структурно-особистісне утворення, яке відображає характер взаємостосунків особистості й суспільства і виражає суб'єктність особистості. За такого підходу позиція є критерієм рівня культури особистості. Саме позиція особистості характеризує, як на практиці індивід поєднує слово і справу, контролює свої наміри і вчинки, вміє оптимально підбирати певні форми і варіанти поведінки.

Науковим фундаментом формування екоетичної позиції є екологічна (інвайронментальна, природоохоронна) етика – вчення про сукупність моральних принципів ставлення людини до природи, формування суспільної екоетичної свідомості з метою гармонізації стосунків у цілісній системі «людина – природа», включаючи тварин, рослин та екосистеми [2, с. 30].

Оскільки екоетична позиція визначає характер взаємодії людини і природи, то активна екоетична позиція є невід'ємною складовою екологічної культури особистості. Екоетична позиція майбутнього вчителя одночасно є складовою професійної позиції, яку можна визначити як професійно-особистісну характеристику, що відображає ціннісні ставлення вчителя до професійної діяльності, учасників освітнього процесу (учителів, учнів, батьків) і до себе й забезпечує умови для реалізації професійно-рольових функцій у процесі вирішення педагогічних задач.

Екоетична позиція як професійно-особистісна характеристика майбутнього вчителя відображає його ставлення до навколишнього природного середовища як біологічної основи здоров'я людини, джерела матеріального добробуту та естетичної насолоди. Екоетична позиція виявляється у системі ціннісних настанов, моральних вимог і заборон, яких має дотримуватися людина у процесі своїх взаємин із

навколишнім природним середовищем і які забезпечують умови для прийняття виважених відповідальних рішень на основі ґрунтовних екологічних знань, оволодіння арсеналом оптимальних засобів неруйнівної екологічної діяльності.

Для забезпечення формування екоетичної позиції майбутнього вчителя нами створено структурно-логічну модель цього процесу, яка дозволяє орієнтувати навчально-виховну діяльність на реалізацію цільового компонента, принципів, забезпечує формування компонентного складу екоетичної позиції як складного інтегрованого особистісно-психологічного утворення.

Розроблена модель передбачає відповідну педагогічну технологію формування екоетичної позиції, яка містить підготовчий, стимулювально-пізнавальний, змістово-практичний та аналітико-результативний етапи, котрі визначають спрямованість професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя на інтеграцію екологічних, етичних і валеологічних знань, що утворюють екоетичний тезаурус учителя, систему екоетичних переконань, формують екоетичний світогляд, систему індивідуальних екоетичних норм та досвіду поведінки в навколишньому природному середовищі, забезпечують практично-творчу активність майбутнього педагога.

Реалізація такої моделі в освітньому просторі вищого педагогічного навчального закладу дозволить актуалізувати аксіологічні, гностичні, креативні та комунікативні потенціали майбутнього вчителя. Саме вони визначають рівень сформованості екоетичної позиції його особистості, яка визначає напрями її взаємин з навколишнім природним середовищем. Така модель дозволить посилити особистісну орієнтованість вищої педагогічної освіти внаслідок актуалізації значущості екоетичної позиції в побудові особистісної та освітньої траєкторії розвитку майбутнього вчителя в умовах його професійно-педагогічної підготовки.

Значний потенціал для формування екоетичної позиції майбутнього вчителя містять екологічні та валеологічні дисципліни. Їх вивчення дозволяє забезпечити підготовку майбутнього вчителя до активної екологобезпечної та здоров'язбережувальної поведінки в навколишньому природному середовищі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Екоетична позиція складає основу професіоналізму та творчого потенціалу педагога, стає стимулом розвитку його особистості та професійного самовдосконалення, основою ефективною реалізації професійно-рольової функції щодо орієнтації підростаючого покоління на нову модель

взаємин суспільства з навколишнім природним середовищем в умовах переходу суспільства до сталого розвитку. У зв'язку з цим актуальним є вдосконалення змісту педагогічної технології її формування з урахуванням фахової підготовки майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бойчук Ю.Д.* Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти: Монографія / Ю.Д. Бойчук. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 357 с.
2. *Борейко В.* Краткий словарь по экологической этике / Борейко В., Морохин Н. – К.: КЕКЦ, 2001. – 31 с.
3. Словник іншомовних слів / [за ред. О.С. Мельничука]. – К.: Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1974. – 776 с.